

UNA POLEMICA SOBRE CATOLICISME I CATALANISME (A propòsit de Miquel dels Sants Oliver i de la crisi de direcció del «Diario de Barcelona», 1906) *

per GREGORI MIR

Les tensions ideològiques de la societat catalana contemporània encara no han estat estudiades com caldria des de la complexa perspectiva de la premsa diària. És «a través de la premsa como mejor se puede aprehender el movimiento de las ideas en su curso y en sus agitaciones, determinar la persistencia de las corrientes de pensamiento y sus resurgimientos, su progresiva desaparición en provecho de las ideas que poco a poco se abren camino y lentamente se implantan o se imponen»,¹ ens diu el professor Robert Marrast. En el nostre cas, no podem oblidar que quasi bé totes les grans figures feren més ús de l'article periodístic que no pas del llibre erudit o de l'assaig. El criteri que parteixi només del fet lingüístico-renaixentista per entendre l'agitat vuit-cents, i l'actualitat, no trobarà molta llum per a copsar les constants ideològiques, així com llur dinàmica. J. Vicens i Vives, que va fer una història que tenia en compte la major part dels components econòmics, socials, polítics i culturals més significatius, va fer notar que «[...] cal cercar la definició del nou estil espiritual de Catalunya en obres més pregones i no tan pregonades com les dels poetes»,² superant els esquemes heretats, i en determinats aspectes encara vigents, dels historiadors de la literatura. «En la història del moviment catalanista s'ha fet més cas de "La Renaixença" i del "Diari Català" que del "Diario de Barcelona", perquè aquells representaven una línia diríem més pura. Però qui s'atengui al nombre de lectors de Mañé i Flaquer i al ressò dels seus escrits a totes les llars barcelonines podrà fer una valoració més exacta de la influència del pensament del director del "Diario".»³

* Aquest article és part d'una investigació sobre l'obra de M. S. Oliver que duc actualment a terme gràcies a un ajut de treball d'Omnium Cultural.

1. R. MARRAST, «Introducción» a *Prensa y sociedad en España (1820-1936)*, edició a càrrec de M. Tuñón de Lara, A. Elorza, M. Pérez Ledesma, Madrid, Edicusa, 1975, p. 15.

2. J. VICENS I VIVES, *Industrials i polítics del segle XIX*, Barcelona, Ed. Vicens Vives, 1961, p. 197.

3. *Ibid.*, p. 291.

La història del «Diario de Barcelona» no és tota la història ideològica de la burgesia catalana de la segona part del vuit-cents, però sí que la ideologia de la personalitat més influent, Mañé i Flaquer, manifestada a través d'aquell diari, reflecteix l'opinió dels grups burgesos dominants i dels altres grups que se sentien identificats amb ells. Però, ¿fins a quin punt la història de la influència d'un diari ens permetrà d'estudiar un o uns corrents ideològics i la seva inserció dins una determinada societat? El problema és molt complex, car hi juguen aspectes d'ordre divers, però allò que sembla poder-se assegurar quasi bé com a llei és que *quan una publicació durant un temps llarg i mantenint una determinada posició ideològica no sols té els mateixos lectors sinó que va en augment el seu tiratge, és que representa l'opinió conscient o latent d'aquells lectors*, essent només vàlida aquesta llei en una societat que practiqui la llibertat de premsa, com ho fou, per regla general, la de la Restauració. La crisi d'un diari de gran categoria en temps de crisi social generalitzada és una dada altament significativa. En efecte: la crisi del «Diario de Barcelona» de l'any 1906 i les seves conseqüències ideològiques crec que aporten molta llum sobre un fet de tanta importància com fou el de la Solidaritat i del procés de consolidació del catalanisme políticament organitzat.

EL «DIARIO DE BARCELONA» QUE VOLGUÉ FER MIQUEL DELS S. OLIVER

En desaparèixer Mañé i Flaquer, el «Diario de Barcelona» va quedar uns anys sense cap personalitat que el dirigís.⁴ Joan Maragall segurament va pensar en Miquel dels Sants Oliver quan aquest, decidit a anar-se'n de Mallorca perquè se sentia fracassat en les seves campanyes polítiques, li demanà per carta treball a Barcelona, concretant-li si aquest treball «seria compatible amb el de redacció d'un periòdic, suposem per exemple, el Diari de Barcelona [...]».⁵ Però n'Oliver hi va entrar per qualque cosa més que per a ésser un simple redactor. No oblidem que a Palma dirigia «La Almudaina», periòdic al meu mode de veure d'una decisiva importància dins la Mallorca del tombant de segle i del qual n'Oliver havia fet un instrument de lluita autonomista. Si bé fins al maig de 1905 no seria nomenat oficialment director del «Diari de Barcelona», el 24 d'oc-

4. J. TORRENT i R. TISIS, *Història de la premsa catalana*, vol. I, Barcelona, Bruguera, 1966, pp. 106-115. Sobre aquest periòdic vegi's E. MOLIST POL, *El «Diario de Barcelona» 1792-1963*, Madrid, Ed. Nacional, 1964.

5. Carta de M. S. Oliver a Joan Maragall datada a Palma de Mallorca el 26 de maig de 1904, a l'Arxiu Maragall. Tota la correspondència que se cita en aquest article entre n'Oliver i en Maragall vaig consultar-la a l'esmentat arxiu. Agraïxo als hereus del poeta les moltes facilitats que em donaren.

tubre de l'any 1904, tres mesos després de la seva arribada a Barcelona, ja es dirigia a M. Menéndez y Pelayo com a «encarregat de la direcció», amb la carta que a continuació reproduesc per raó del seu interès:⁶

Mi ilustre y venerado amigo:

Estoy encargado de la Dirección del *Diario de Barcelona* y excusado es decirle que me tiene á mí y al periódico á su disposición omnimodas, sabiendo que no por oficioso halago, sino por influencias y admiración, por reflexión y por convencimiento, considero á Vd. el primer español de mi centuria.

Deseo acentuar en el *Diario* —sin modificar, naturalmente, su criterio político ni su significación de órgano de una corriente conservadora, *social*, antes que de partido ó comité, más fiel á los principios que á los hombres que los encarnan, y dispuesto a defender estos principios así contra los enemigos como contra los «amigos» que los subierten ó desfiguran— deseo acentuar, repito, su intervención en las materias de cultura general, sacándolo de la monotonía exclusivamente política ó parlamentarista.

Entre los diversos proyectos y materias en que he pensado, figura en embrión —puesto que desconozco lo que pueda haber de aprovechable— el deseo de ofrecer una colección epistolar escogida de la correspondencia que conservaba nuestro insigne Quadrado, aderezado con una ligerísima salsa retrospectiva.

Este es el motivo de molestar su atención preciosa. Si de Balmes, de Pífferrer, de Milà, del Marqués de Viluma, de Madrazo, de Mesonero Romanos y de tantos ilustres amigos como tuvo, quedan —como creo tener entendido— cartas que ahora han de resultar muy interesantes, yo le agradecería hondamente que se sirviera indicármelo, como dignísimo heredero de los papeles de aquel intachable varón. También ruego á Vd. que me dé su opinión sobre el asunto y, si no existiese para ello obstáculo, que, en su día, me permitiese sacar una copia de tales documentos.

Ya sé que no es periodística la admirable labor de Vd., pero si algún día considerase oportuno interrumpir sus inmensas sinfonías bethovianas con un *scherzo* de diario y permitiese al de *Barcelona* ofrecer sus primicias, ó considerase conveniente, por cualquier interés de los altos y grandes que á Vd. preocupan, bajar á esa palestra, no he de decirle el júbilo con que este Diario que ha visto tres siglos, había de abrirle sus páginas.

Véalo todo como expresión de mi modesta pero indefectible amistad. Siempre muy suyo,

MIGUEL S. OLIVER

6. Arxiu de la Biblioteca de Menéndez y Pelayo de Santander.

N'Oliver tenia, doncs, una idea molt exacta de la tradició i la funció del «Diario de Barcelona», però, com a director, i d'acord amb el seu temps, volia «renovar-lo», actualitzant aquella tradició, tot partint de fets nous —el catalanisme ascendent— i dels interessos dels propietaris, en aquest cas, d'un grup burgès. Els seus intents foren, però, dignes de millor causa, car els equilibris que hagué de fer en definitiva no li serviren de res.

M. dels S. Oliver intenta actualitzar la tradició, o, dit d'una altra manera, fer que determinats principis del passat tinguessin vigència dins el «món modern», tal com sempre han fet tots els ideòlegs que han preferit els reformismes que fessin impossibles els processos revolucionaris. N'Oliver fou un liberal que s'havia format en el corrent catalanista que volia anar més enllà dels plantejaments renaixentistes, com va ésser el modernisme. Quan el catalanisme va passar a l'acció política, n'Oliver no podia deixar de sentir-s'hi identificat. N'Oliver a Mallorca ja havia fet una campanya «regionalista» i un fonament d'aquella fou una crida a la solidaritat de tots els grups polítics que llavors actuaven a l'illa tot partint de la personalitat històrica i potencialment política de Mallorca.⁷ En el seu llibre *La cuestión regional*, hi són exposats els seus principis nacionalistes i la solució del problema dins de l'Estat espanyol. A Barcelona, encara que es trobi amb una societat diferent a la mallorquina, fonamentalment insisteix en tot allò que havia dit als mallorquins, inspirant-se, però, molt més en els plantejaments i solucions de Valentí Almirall que no pas en els de Mañé i Flaquer o Torras i Bages, sens dubte encara informadors de determinats corrents ideològics residuals. Per a l'Oliver, n'Almirall és la personalitat més important del catalanisme teòric: «Hace veinte años que el pensamiento político de Cataluña, aun en quienes no son secuaces de Almirall ni del sistema que condensó y personificó, lleva su cuño poderoso y vive bajo la acción de su inteligencia viril y esencialmente fecundadora. Como polen impalpable, sus ideas y conceptos han llegado a millares de individuos y han hecho germinar centenares de talentos, ora con el empeño de difundirlas, ora con el de completarlas, rectificarlas i esclarecerlas. Acaso sin tales estímulos no poseeríamos *El Regionalismo* de Mañé o *La Tradición Catalana* del Dr. Torras». I segueix dient en un intent que no abandonaria en tota la seva vida: «si suprimiéramos *Lo Catalanisme* de la historia de nuestro pensamiento en el siglo XIX quedaría suprimido un ciclo interesantísimo y primordial de la mentalidad de Cataluña. Y el libro vive todavía: conserva calor, gérmenes ocultos, ideas latentes».⁸ D'altra banda,

7. Les dues úniques agrupacions que s'adheriren, sense reserves, a la campanya autonomista promoguda per M. dels S. Oliver foren els carlins i els republicans federals, és a dir, les que estaven fora del sistema de la Restauració. Els representants dels partits liberal i conservador, donaren contestacions evasives sense voler-se comprometre.

8. M. dels S. OLIVER, *Entre dos Españas*, Barcelona, 1906, p. 30.

n'Oliver a través del «Diario de Barcelona» planteja una estratègia per al catalanisme, tot partint de la naturalesa històrica d'aquest moviment, almenys d'així com ell l'interpretava: «[...] la génesis del regionalismo en Cataluña y la parte más sólida y fecunda de su preparación en casi toda la segunda mitad del siglo XIX, fue conservadora y monárquica por excelencia».⁹ Es tracta, doncs, que els «regionalistes» no ho oblidin: «Los regionalistas no pueden olvidarlo. Tampoco deben olvidarlo los conservadores». I seguia: «No pueden olvidarlo los regionalistas porque sería renegar de una ascendencia inmediata y torcer violentamente el curso de una gran tradición. La tradición ha sido el elemento decisivo en la restauración catalana [...] No pueden olvidarlo los conservadores, para no caer en error ni dejarse desviar de lo que constituye ejecutoria del partido en Cataluña». I fent una allusió al *nou catalanisme* políticament ascendent dirà als conservadors que «es claro que las doctrinas entregadas a sí mismas se extreman y llegan al radicalismo; que los partidos nuevos que crecen a la par de ellas, tienen algo del integrismo propio de las ideas absolutas, las cuales necesitan ser atemperadas y reducidas a términos posibles por órganos intermedios entre los gobiernos y la opinión» (el subratllat és meu). D'una banda, doncs, n'Oliver era conscient del camí emprès pel nacionalisme militant, certament allunyat del «conservadorisme», però, d'un altre costat, esperava que aquell nacionalisme necessàriament hauria de partir de la realitat, de les possibilitats que la realitat donava. Aquesta posició no era una estratègia, sinó fruit d'una anàlisi que s'ha d'incloure dins una teoria més general del destí de Catalunya, que n'Oliver centrava en la transformació prèvia de l'Estat espanyol: «[...] ésa es la influencia que hemos soñado para Cataluña, ésa su hegemonía, antes y con preferencia a todas las aspiraciones políticas y de orden constitucional».¹⁰ N'Oliver no creia que Catalunya sola pogués dur a terme un procés de canvi vers l'autonomia. Catalunya havia d'influir primerament a fora, sobre la societat general espanyola: «No es el Estado otra cosa que el resumen y la expresión de una sociedad; y esa sociedad es la que debe cambiar de ideal y de objetivo, de tendencia y dirección. Sin contagiar nuestros propios amores, nuestras preferencias y nuestras actitudes a los pueblos hermanos; sin convencerles de que ellos pueden hacer otro tanto y mucho más; sin levantar una tromba formidable de entusiasmo y resolución que sople sobre todos los ámbitos de la península y despeje el sopor de las frentes y ponga de pie a los soñolientos y pensativos, ni por súbita transformación general ni mucho menos por concesión particularista adoptará España las soluciones en que suele concretarse el criterio político de Cataluña. Para transformar el Estado hay que transformar la sociedad que lo engendra; y sobre esa

9. M. dels S. OLIVER, *Comentario*, a «Diario de Barcelona» (25 de maig de 1906).

10. M. dels S. OLIVER, *Entre dos Españas...*, p. 306.

sociedad debe actuarse en primer término y con la mayor eficacia y atracción posibles. Tal es nuestro destino [...]».¹¹

Sens dubte l'estil en dir aquelles coses i en la manera de plantejar-les era nou dins el context d'aquells anys. Partia d'una visió de Catalunya, equivocada o no, que era fruit d'una anàlisi en molts d'aspectes encertada, i que, sens dubte, superava una concepció tradicional del regionalisme per situar els problemes dins el seu propi àmbit: les relacions del catalanisme militant amb els grups dirigents del Principat i d'aquest amb l'Estat. I dins aquest Plantejament és lògic que fos el primer a voler «popularitzar» A. Maura a Catalunya; més encara, de fer possible l'entesa d'aquell catalanisme amb les possibilitats reformadores del polític mallorquí, sempre, però, dins les coordenades de la Restauració. N'Oliver venia a representar, a nivell ideològic, un corrent de la dreta que si bé partia d'una acceptació plena de Catalunya no creia viable arribar ràpidament allà on els «regionalistes» de la Lliga semblava que volien arribar; però fins a la Setmana Tràgica i la ruptura d'aquests amb A. Maura, mai no voldrà situar-se enfront d'ells.

M. dels S. Oliver va anar més enllà d'allò a què estaven disposats a anar determinats grups conservadors, i una anàlisi acurada de la seva obra ens ajuda a explicar com els grups socials dirigents catalans no feren un bloc únic i uniforme al voltant de la Lliga, malgrat que aquesta en un moment determinat es veïés quasi bé encerclada per aquells mateixos grups en arribar a fer-se impossible una coherència entre la praxi i la teoria nacionalista. D'altra banda, i encara que no fossin realment decisius a l'hora dels sufragis, determinats grups dretans s'organitzaren políticament sense voler identificar-se amb la Lliga.¹²

JOAN MARAGALL I LA CRISI DE DIRECCIÓ DEL «DIARIO DE BARCELONA»

M. dels S. Oliver, amb el «Diario», intentà de fer possible una entesa entre el nacionalisme ascendent i els grups conservadors, tot partint d'uns supòsits ideològics ben diferents dels dels seus antecessors. El fet que la seva principal font d'inspiració respecte al problema català fos V. Almirall, prou combatut per Mañé i Flaquer, és una dada significativa. D'altra banda, la seva actitud liberal i tolerant, només alterada davant l'acte subversiu gratuït, fan d'ell una figura singular de l'època. Però n'Oliver era un «professional» del periodisme i el responsable ideològic de la publicació, és a dir, era el que havia de fer possible l'equilibri entre l'empresa propietària, el lector ideal de la publicació, la redacció i la tradició del

11. *Ibid.*

12. I. MOLAS, *Lliga Catalana*, vol. I, Barcelona, Ed. 62, 1972, pp. 124 ss.

«Diario». Hem de suposar que les relacions director-empresa no eren fàcils, tal com es produïren els esdeveniments. I seria per mor d'un col·laborador que la crisi esclataria. Joan Maragall, gràcies al qual n'Oliver havia ingressat al «Diario», era el col·laborador més qualificat de n'Oliver. Però Maragall, davant el procés ascendent del catalanisme no va recular com feren altres conservadors: cada vegada s'hi sentia més identificat. L'empresa, en canvi, amb manca de visió, cada vegada estava més lluny d'aquell moviment. N'Oliver, al mig, intentava l'equilibri impossible.

En una carta que n'Oliver escriu a Maragall, li diu que «[...] un escrúpol que li someto, no per mi, sinó per la condició de militar del actual Marquès de Casa Brusi: Del seu article, que està tan bé, ¿m'autoritzaria per substituir la frase *nacionalitat catalana* per una frase equivalent: la *esperança catalana*, per exemple?». A l'arxiu Maragall hi ha altres cartes on queden ben clares les intervencions de n'Oliver en els articles d'en Maragall referits al problema català. Aquell es veia entre dos focs: la propietat del «Diario» i l'obligació moral contreta amb el poeta, el qual, si bé no tenia cap vinculació professional amb el «Diario», a través de n'Oliver seguia mantenint una influència iniciada en els anys de la seva col·laboració amb Mañé i Flaquer. Les explicacions que n'Oliver es veu obligat a donar a Maragall s'han d'interpretar dins el context de la influència que el poeta encara tenia en el «Diario». Un exemple d'aquesta dependència de n'Oliver vers Maragall ens el mostra aquesta carta:

Estimat amich,

Tenia començada una carta dirigida a V. quan vaig sapiguer que dissapte mateix havia sortit de Barcelona.

L'objecte era dir-li, en primer terme, que he donat ordre de servir el canvi a «La Lectura» y, en segon terme, que m'autoritzés per fer unes lleugeres supressions en el bonich article de demà, puix m'han entrat temors seriosos de que fossin mal entesos alguns conceptes per determinats lectors del *Diari*. No havent-hi termes hàbils per veure'l abans de sortir l'article, me permés atemperar-lo a un estat d'opinió o, si vol, de perjudici que s'ha d'anar modificant, però amb el que no és possible rompre.

M. S. Oliver.

Joan Maragall, veient-se censurat en l'aspecte que ell considerava en aquells moments més decisiu, el recolzament com a ciutadà i escriptor del catalanisme, sentit-se ofegat per uns poders contraris al moviment i als seus propis pensaments i sentiments, decidí rompre la seva antiga col·laboració amb el «Diario». Al dors de l'original de la carta de n'Oliver suara reproduïda, féu el següent escrit en forma d'esborrany:

Estimat amich,

He rebut la seva lletra y veig que pel *Diario*, per a vostè y per a mí, valdrà més que cessi la meua col·laboració que tan penosa resulta a tots. Fassim, doncs, la mercè de tenir-me des d'ara apartat d'ella, sense que això posi ombra de cap mena en la bona amistat del seu afm.

J. M.

¿Pretenia en Maragall només deixar de col·laborar o cercava la crisi total que es produí immediatament? ¿Intentava pressionar n'Oliver perquè aquest s'enfrontés decididament, però sense rompre, amb l'empresa? Jo crec que hi havia un poc de tot això. Era evident que per a en Maragall l'actitud de l'empresa editora enfront de la Solidaritat no era admissible, és a dir, no era admissible per a la seva consciència d'escriptor que la principal publicació de Catalunya no recolzés decididament aquell moviment.

N'Oliver encara devia tenir esperança de poder canviar estats d'opinió contraris i contradictoris. Que no s'esperava la reacció d'en Maragall ens ho diu la carta següent, enviada immediatament després d'haver rebut l'original esmentat de l'esborrany d'en Maragall:

Molt estimat amich,

Amb gran sorpresa rebo la seva atenta carta. Com la qüestió plantejada per vostè ne implica una altra que jo considero prèvia —no en obsequi meu, que no tenc títols per a demanar-li, sinó en obsequi del *Diari* y de sos propietaris a qui vindrà completament de nou lo succeït— li prego que se serveixi suspendre el seu acort y el fer-ne públic esment fins que hagi tingut nova notícia del seu amable amic y servidor.

M. S. Oliver.

«Amb gran sorpresa», diu n'Oliver, i sens dubte manifestava l'estat emocional del moment; car ¿què seria del «Diario», i d'ell mateix, sense la col·laboració d'en Maragall, sense el suport ampli d'aquest? ¿No podria entendre el lector que n'Oliver restava al costat de l'empresa i enfront del poeta? El prestigi del «Diario» tenia en la col·laboració d'en Maragall la seva més important expressió. D'altra banda, el poeta representava la continuïtat, el vell esperit plasmat per Mañé i Flaquer, però els temps eren uns altres. Aquella crisi venia a traduir la lluita per un nou plantejament de les relacions entre els grups dirigents a partir del progressiu ascens del catalanisme. La *condició militar* del marquès de Casa Brusi ens explica un aspecte, potser no el més important, de la crisi de la publicació més llegida llavors a Catalunya. En definitiva, tal com es presentaven els esdeveniments externs —la Solidaritat— no hi havia possibilitats per a l'ambigüïtat: o s'hi estava a favor o en contra. N'Oliver no tenia més que una sortida, d'acord amb els seus propis pensaments:

deixar el «Diario», tal com va fer. Si en Maragall no va fer res per evitar-ho, hem de creure que en definitiva aconseguí allò que cercava amb la seva actitud prèvia: la crisi tal com vingué.

Amb data, sens dubte errada, del 7 de juny i amb la nota de «confidencial», n'Oliver n'escriu una altra a Maragall:

Benvolgut amich:

Me crech en el dever de manifestar-li que he dirigit al Sr. Marquès de Casa Brusi la carta qual còpia va adjunta; y donant-li gràcies per l'excel·lent cooperació amb que m'ha honrat fins ara, em repeteixo seu molt afectíssim

M. S. Oliver.

Aquesta carta, la còpia de la qual envià a Maragall, no vaig trobar-la a l'arxiu del poeta, com tampoc he pogut localitzar l'arxiu del hereus de la casa Brusi.¹³ Sens dubte l'explicació autèntica de la crisi del «Diario de Barcelona» hi és ben explícita i tot fa suposar que l'actitud de n'Oliver, encara que influïda per la decisió de Maragall, tenia les seves pròpies i personals motivacions. N'Oliver era un «professional» del periodisme i el responsable de la publicació, i segurament va creure que podria situar el diari d'acord amb les exigències del nou temps i de la seva pròpia ideologia. Les dues versions donades a la crisi, sense localitzar aquesta carta, seran aproximades. La primera és la que donà el poeta en una carta a Enric Fuentes, pocs dies després dels fets: «A l'últim l'Oliver se'n va cansar de tantes intrusions i intervencions en la direcció, i va dir prou, i se'n va anar, i ens ho va fer saber; i com que per a nosaltres ell era la penyora de la bona marxa del *Diario*, per unanimitat acordarem la dimissió colectiva, que fou immediatament enviada i acceptada sense compliments».¹⁴ Amb aquesta carta Maragall sens dubte volia «cobrir» elegantment la retirada d'Oliver, ja que, com abans s'ha vist, ell primerament va actuar sol. Les adhesions, la dimissió colectiva, degueren venir després de la carta d'en Maragall i de la de n'Oliver als propietaris del diari i era d'una lògica absoluta que així fos, car tots aquells col·laboradors ho eren perquè n'Oliver els havia cridats; en canvi l'Oliver devia el càrrec a Joan Maragall. Això no vol dir que realment n'Oliver no n'estigués ben cansat de «tantes intrusions i intervencions en la direcció» (cosa que segurament explica en la ja esmentada còpia que va enviar a Maragall). «Gaziel», deixeble de M. dels S. Oliver i és de suposar que receptor de confidències del mestre, ens diu, en canvi, que «Joan Maragall, que

13. L'arxiu privat de M. dels S. Oliver, d'un gran interès històric segons la seva filla, va desaparèixer durant la guerra civil en mans de drapaires, en ser ocupada la casa per gents que en desconeixien el valor.

14. J. MARAGALL, *Obres completes*, vol. I, Barcelona, Selecta, 1970, p. 985.

havia estat secretari particular del conservadorisme barceloní de pedra picada, topà amb el seu successor i amb el mateix Brusí, el propietari, i abandonà la casa, arrossegant darrera seu la flor dels col·laboradors que tenia». ¹⁵ En conclusió, crec que podem dir que a nivell de persones, d'acord amb les cartes analitzades, la iniciativa i la causa primera de la crisi fou l'actitud nacionalista de Joan Maragall, no compartida per l'empresa propietària del diari. N'Oliver va aprofitar-la per desfer-se d'una funció que a poc a poc havia esdevingut sense sentit, car del diari no en podia fer el que ell havia confiat realitzar.

UNA POLÈMICA SOBRE CATOLICISME I CATALANISME

La propietat del diari, massa confiada en el fet que la publicació era la més important de Catalunya, no va saber calibrar com calia les causes profundes de la crisi. Per tant, tampoc no va poder veure les conseqüències negatives que per al diari tindria. Va creure que la millor manera de neutralitzar els efectes dels esdeveniments era contraatacar obertament no sols allò que havia significat l'intent modernitzador de n'Oliver, sinó també el mateix procés solidari. La manca de visió i l'actitud antinacionalista foren un cop greu per a la publicació fins llavors de més prestigi del Principat: aviat deixaria d'ésser-ho.

El 26 de juny, dues setmanes després de la crisi, el diari publicava, signat per C. S., ¹⁶ l'article *Sano regionalismo*, ¹⁷ remarcant-s'hi una línia conservadora i/o integrista realment existent dins determinats grups catalans; però el seu contingut vol anar més enllà d'aquests grups per abastar, equívocament, una collectivitat majoritàriament catòlica. En efecte, l'escrit en el fons pretén:

1) «Manipular» sospitosament l'obra de Torras i Bages per provocar així una divisió entre el sector catòlic, en definitiva majoritari a Catalunya, el qual seguia o acceptava l'alta autoritat del bisbe de Vic. D'altra banda, emplaçar la jerarquia eclesiàstica a prendre posició pastoral davant la Solidaritat, car segons C. S., interpretant l'autor de *La tradició catalana*, «la religión debe informar nuestro regionalismo, y que sin ella es imposible establecer algo sólido y duradero»; per això no és admissible «el torpe abrazo del carlista con el demagogo», és a dir, tot allò que volia ésser la Solidaritat.

2) Iniciar indirectament un atac contra el catalanisme militant, car

15. GAZIEL, *Història de La Vanguardia (1884-1936)*, París, Edicions Catalanes de París, 1971, p. 31.

16. Josep Benet m'informa que les inicials C. S. corresponen a Cayetano Soler, el qual havia col·laborat assíduament a la premsa catòlica. Vegi's l'apèndix «Periodistes i col·laboradors» de la *Història de la premsa catalana*, vol. II.

17. Vegi's Apèndix, al final de l'article, p. 109.

segons C. S., no ha tingut una influència eficaç sobre l'esperit del poble «alucinado [aquest poble] al presente por propagandas utópicas y mal-sanas». Aquest catalanisme que somnia amb «imperios ridículos» i que no té en compte «la mezquindad de nuestro temperamento» no és allò que el poble necessita, car Catalunya, amb sistema regionalista o sense, «está amenazada de gravísimos males», és a dir, al senyor C. S. i als interessos que ell venia a representar li preocupava molt més la situació social del fet, realment greu o potencialment empitjorable per a aquells interessos.

3) Allò propugnat per C. S. era d'unes limitacions aclaparadores. I el que més importa del seu escrit és la maniobra que amaga, la intenció real per damunt l'externa de situar la igualtat entre regionalisme i catolicisme: dividir els sectors conservadors o evitar que aquests acceptessin plenament els plantejaments de la Lliga, introduint un altre factor decisiu, com era el de l'Estat espanyol, els governs del qual no són «nada amigos de regionalismos». Era la típica actitud reaccionària davant noves situacions històriques: incapacitat per interpretar-les i recolzament en els dogmes per combatre-les. I sens dubte tenia raó C. S., car eren els grups conservadors els que més podien perdre si la Solidaritat assolía un consensus popular absolut; per això, ingènuament, els recordava que el seu principal suport el tenien en el règim d'aquell Estat.

El dia 3 de juliol, seguint una tàctica que pot semblar premeditada, el senyor C. S. publica l'article *El reverso de la medalla*,¹⁸ que venia a significar l'atac frontal contra el nacionalisme, escometent obertament la posició ideològica d'Enric Prat de la Riba, el qual per aquells dies acabava de publicar *La nacionalitat catalana*. La intenció de C. S. es féu transparent:

1) La maniobra ja vista en el primer article —dividir els sectors conservadors—, en aquest es fa d'una evidència absoluta, car parla de dos catalanismes: «Tenemos pues dos programas opuestos por diámetro, señalando dos direcciones y dos procedimientos diversos: uno abiertamente católico, fundado en la razón y la tradición, dirigido a promover una restauración social benéfica [...]; otro abiertamente indiferente, fundado en las concupiscencias políticas, dirigido a lograr, más que el bien social, el prestigio político de nación-estado».

2) L'intent de dividir el catalanisme, com s'ha vist en el primer article, partia d'una situació de fet a Catalunya, com era el d'una majoria catòlica entre la població. En contraposar els dos catalanismes, el senyor C. S., potser no bastant-li l'autoritat del bisbe de Vic, recorre a la dels papes: «Si a las propuestas consideraciones añadimos que Pío X, como antes León XIII, nos exhortan a renunciar en los momentos presentes a todo ideal meramente político, para atender a la restauración

18. Vegi's Apèndix, p. 112.

del espíritu cristiano, que es quien salva y hace felices a los pueblos [...]», insintint que «la mejor y más noble parte de nuestro pueblo» és catòlic, per tant seria una aberració que aquest «poble» seguís el catalanisme militant, el qual es presenta per damunt de qualsevulla consideració religiosa.

3) L'atac no sols es concreta contra el catalanisme militant sinó contra l'autor de *La nacionalitat catalana*, Enric Prat de la Riba. Seguint amb la tàctica de contraposar *La tradició catalana* a *La nacionalitat catalana*, ens diu que l'autor d'aquesta darrera «propone como ideal supremo a que debemos encaminar todos nuestros esfuerzos, la consecución de la autonomía política»; però allò que realment preocupa C. S. és la constant agitació social de Catalunya, la qual no desapareixerà malgrat el triomf del catalanisme militant ja que «las formas, como los sistemas políticos, no resuelven los problemas sociales, pues son completamente indiferentes al bien y al mal».

La reacció davant els escrits i la maniobra del senyor C. S. i els grups que representava seria ràpida. El dia 9 de juliol Enric Prat de la Riba, des de «La Veu de Catalunya», contraataca obertament tot allò propugnat en el «Diario de Barcelona», amb l'article *De dret y de revés*.¹⁹ L'escrit de Prat és important, ja que es tracta d'una interpretació de la seva pròpia teoria nacional recollida a *La nacionalitat catalana*, llibre que feia pocs dies havia sortit publicat i que estava plantejat per al procés solidari. Era urgent contestar els articles de C. S., car venien d'un front no previst, un front que, d'altra banda, podia crear problemes seriosos a l'estratègia muntada per la Lliga, que ja en tenia prou amb el dels lerrouxistes:

1) Davant la maniobra de fer dos catalanismes, Prat ens diu que només n'hi ha un, el que ells representaven. De cara a evitar l'escissió de la dreta, Prat utilitza l'expedient de declarar heretges o heterodoxos tots aquells que no accepten el corrent catalanista per ell inspirat, declarant-los «enemichs i enemichs deslleals de Catalunya» o de «la causa de Catalunya». D'altra banda, endevinant la maniobra feta a partir del «Diario de Barcelona», descobreix la mala fe d'aquest diari en erigir-se com a defensor d'un catalanisme que en definitiva no feia més que cercar equívocament la divisió entre el poble català.

2) Amb la finalitat d'evitar allò que C. S. cercava —dividir els catòlics— fa una interpretació de l'obra de Torres i Bages dient del que C. S. escriu: «És obra d'un enemich del catalanisme, d'un esperit anti-catalanista que intenta disfressar-se ab una punta de manteu del eminent autor de "La Tradició Catalana"». Segons Prat, després de deixar certament en ridícul el senyor C. S., l'obra de Torres i Bages no és més que una recerca de la «substància viva, que és la personalitat del

19. Vegi's Apèndix, p. 114.

poble català demostrada en la tradició d'un pensament col·lectiu»; però Prat no entra en la part més delicada de l'obra del bisbe de Vic, aquella que indubtablement vincula la comunitat catalana a la civilització passada, present i futura inspirada pel cristianisme, i que almenys havia possibilitat actituds com la de C. S. i els qui el seguien. Era un punt prou delicat, que sens dubte més valia no tocar en aquells moments.

3) Com s'ha dit, amb aquest article Prat s'autointerpreta. Si en *La nacionalitat catalana* s'explica o es defineix el «fet nacional objectivat», amb l'escrit d'ara s'hi fa més evident. La seva obra no és un programa tal com pretén, menyspreant-la, el senyor C. S., sinó «una concepció científica de la nacionalitat». I per a Prat aquest científisme quasi es confon amb un dogmatisme.²⁰

S'ha vist com l'atac de C. S. contra Prat anava precisament dirigit a fer impossible un procés nacionalista totalitzador tal com es llegeix a *La nacionalitat catalana*, procés que venia, o volia venir, justificat pel pretès científisme del mètode emprat per Prat de la Riba, del qual en sorgia l'objectivació del fet nacional, és a dir, que el fet nacional estava pel damunt dels plantejaments ideològics, com podria estar-ho la llei de la gravetat. Diu Prat que «una Catalunya lliure podria ésser uniformista, centralitzadora, democràtica, absolutista, catòlica, lliurepensadora, unitària, federal, individualista, estatista, autonomista, imperialista, sense deixar d'ésser catalana. Són problemes interiors que es resolen en la consciència i la voluntat del poble, com llurs equivalents es resolen en l'ànima de l'home, sense que home ni poble deixin d'ésser el mateix home i el mateix poble, pel fet de travessar aquests estats diferents».²¹

Aquest paràgraf crec que és d'una claredat absoluta tant en l'exposició com en la intenció: una nacionalitat és un fet independent, objectiu, transcendent, no sols de l'home que pugui o vulgui analitzar-la sinó també de la representació que la comunitat pugui fer-se a si mateixa a través dels seus grups dirigents. D'altra banda, C. S. ataca directament, sens dubte també per provar la reacció de Prat, l'actitud religiosa d'aquest en dir que el catalanisme militant és indiferentista. I en certa manera tenia raó C. S. en sospitar del «regionalisme» inspirat en Prat de la Riba. Hi ha un text d'aquest, que jo sàpiga no comentat fins ara, que representa, al meu entendre, una superació, millor encara, una ruptura teòrica amb tot allò que volia representar *La tradició catalana* de Torras i Bages: «La unitat

20. Sobre la ideologia d'E. Prat de la Riba, vegi's J. SOLÉ-TURA, *Catalanisme i revolució burgesa*, Barcelona, Ed. 62, 1967. Del mateix, la versió castellana considerablement reestructurada, *Catalanismo y revolución burguesa*, Madrid, 1970. Les tesis de J. Solé-Tura són diferents o s'han de confrontar amb les obres de R. OLIVAR BERTRAND, *Prat de la Riba*, Barcelona, 1964; A. ROVIRA I VIRGILI, *Prat de la Riba*, introducció i selecció d'I. Molas, Barcelona, 1968; J. M. AINAUD-E. JARDÍ, *Prat de la Riba, home de govern*, Barcelona, Ariel, 1973, entre altres.

21. E. PRAT DE LA RIBA, *La nacionalitat catalana*, Barcelona, Col. Popular Barcino, 1934, p. 38.

catòlica és de les que més es retreu encara avui per solidar l'existència personal d'Espanya com a nacionalitat. I no obstant no hi ha cap raó que ho legitimi. Prescindim que hi ha jueus a les ciutats i milers i milers de pagans a la muntanya, però és un contrasentit inexplicable fer de la religió catòlica, que és per la seva naturalesa universal, un element de diferenciació dels pobles. Pel seu origen, pel seu fi, per la seva doctrina i per la seva missió social, *la religió catòlica és incompatible amb l'acció nacionalitzadora que se li atribueix*. Causes d'individualització social només ho podrien ésser les religioses antigues, les religions naturals, que neixen en cada poble com els altres elements de la vida popular, com el dret, com la llengua. Mai no ho podrà ésser la religió de totes les nacions i llengües.²² Tot plegat motiva que Prat torni a interpretar, a partir de la seva mateixa circumstància personal, aquell paràgraf suara citat de la seva obra: «No dic, com seguint el seu procediment acostumat suposa el senyor C. S., que em sigui indiferent que Catalunya sigui uniformista, centralitzadora, democràtica, absolutista, catòlica, lliurepensadora, unitària, federal, individualista, estatista. No ho dic, ni ningú té dret a suposar-ho, perquè prou públicament parla en contra d'aquesta interpretació no solament tot lo que jo he escrit, sinó la meua vida mateixa». L'objectivació del fet nacional no pot ser més pregon: el Prat catòlic, el Prat liberal, mai no podria pretendre una Catalunya suposem socialista, encara que Catalunya, pel fet de ser una nacionalitat, podria arribar a ser-ho. Per dir-ho curt: el procés de les realitzacions nacionals sempre és relatiu, contingent; en canvi, la nacionalitat sempre és absoluta, eterna: «I lo mateix passa amb les conviccions d'ordre humà. L'herèu que cita el senyor C. S. no és institució consubstancial del ser de Catalunya; per segles no la va conèixer. Ni cap altra doctrina jurídica, política ni social. Per això, és possible que un home o un partit o una escola siguin nacionalistes, acceptin el principi de la nacionalitat catalana, y creguin al mateix temps que aquesta hagi de constituir-se ab reis absoluts o ab una organització socialista o ab un règim unitarista y centralitzador; són conceptes diferents que no s'exclueixen l'un a l'altre».

Sembla evident, doncs, que E. Prat de la Riba va fer una teoria nacional que pogués ser vàlida per a totes les ideologies polítiques catalanes, ja que les nacions tenen unes característiques «orgàniques» inamovibles i les ideologies, les vivències collectives, els costums, apareixen i desapareixen. Hi havia una teoria nacional i una pràctica del nacionalisme, crec que perfectament diferenciades en Prat de la Riba. Ara bé, teoria i pràctica en política no sempre necessàriament són coherents, entre altres raons perquè els problemes socials no són problemes abstractes i

22. E. PRAT DE LA RIBA, *Articles*, Barcelona, Biblioteca Política de la Lliga Catalana, 1934, p. 33. (Els subratllats són meus.)

sovint els seus components són contradictoris. D'altra banda, Prat va actuar dins un règim de democràcia formal, és a dir, que moltes vegades hagué de seguir el joc que els altres marcaven. En acceptar Prat de la Riba càrrecs polític-administratius també acceptava el risc d'equivocar-se, de contradir la seva pròpia teoria. I aquesta és una de les grandeses i servituds de l'acció pública, però en el seu cas cal reconèixer la seva gran influència, directa i difusa, sobre la comunitat catalana, més enllà de la seva acció en el temps històric.

L'autor de *La nacionalitat catalana* sabia massa bé els molts obstacles que tenia al davant per a fer «la seva Catalunya». I un d'aquests obstacles era la divisió de l'opinió catòlica. Que el problema va preocupar els dirigents de la Lliga i que no fou un problema de segona categoria crec que ho demostra el fet que a principis de l'any 1907 es recorregué a la popularitat de mossèn Antoni M.ª Alcover —amic de Prat i que l'any abans havia ocupat la presidència del Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana— per explicar als catòlics quina havia de ser la seva actuació dins el procés solidari.²³ Mossèn Alcover —que s'havia format dins l'integrisme més radical— aprova, sense dubtar, «aquest contuberni monstruós de catalanistes, carlins i republicans, formant aquexa barretja feresta de la *Solidaritat Catalana*».²⁴ Però l'autoritat eclesiàstica, quan es volgué imprimir la conferència, fa dir als editors d'aquesta que «en aquest punt l'expedient de Censura, el senyor Bisbe ha manifestat que tenint en compte la discussió existent entre els catòlics sobre matèries desenrotllades en aquest opúscol i a fi d'evitar que se atribueixi a la Autoritat Eclesiàstica parcialitat en favor de unes o altres de les opinions defensades, no vol aprovar ni desaprovar aquestes doctrines ni les contràries, inhibint-se de formular judici i deixant a tots els catòlics en completa llibertat». En resum: l'autoritat eclesiàstica no posaria cap obstacle a la Solidaritat Catalana. La Lliga, tal com estava plantejada la qüestió, l'havia guanyada en el terreny polític, però ha seguit durant molts anys sense resoldre-la en el terreny de les situacions de fet.²⁵

El senyor C. S. no va contestar l'article de Prat de la Riba; almenys

23. «Hi havia catòlics, sobretot integristes dirigits per Sardà i Salvany, que tenien escrupol de participar en un barrejadís tan complex i anar de costat amb gent que feia professió de laïcisme. Per dissoldre aquest escrupol, hi hagué alguns partidaris de la Solidaritat que pensaren en la conveniència d'aprofitar el gran prestigi de Mossèn Alcover dins Catalunya, fent que defensés en una conferència la licitud d'aquell moviment i la conveniència que els catòlics s'hi adherissin i el reforçassin» (F. de B. MOLL, *Un home de combat (Mossèn Alcover)*, Palma de Mallorca, Ed. Moll, 1962, pp. 123-124).

24. A. M.ª ALCOVER, *Conducta política que s'imposa avuy an els catòlics*, Barcelona, 1907, p. 17. Aquesta conferència és d'una gran importància històrica i cal comparar-la amb els textos anti-solidaris de C. SOLER, *La Solidaridad Catalana y la conciencia catòlica*, Barcelona, 1907, i de L. DE CUENCA Y DE PESINO, *Pro Aris et Focis. Puntos negros de la Solidaridad Catalana. El catalanismo y los partidos catòlicos políticos españoles*, Lleida, 1909.

25. J. MASSOT I MUNTANER, *Aproximació a la història religiosa de Catalunya contemporània*, Barcelona, Abadia de Montserrat, 1973.

no li he trobat cap escrit referit a la qüestió. En canvi, en el «Diario de Barcelona», el dia 13 de juliol, publica l'article *Toque de alarma*, insistent a manifestar un catolicisme-integrisme d'un espanyolisme radical: «Sin figuras retóricas: el pueblo católico español ¿no se levantará como un solo hombre en frente del gobierno que, sea cual fuere su denominación, atente contra la Iglesia, bien por cobardía, bien por complicidad secreta?». El dia 20 del mateix mes i en el mateix periòdic, se'n publica un altre, amb el títol *¿Hay enigma contra Cataluña?*, on es diu que «existe un evidente alejamiento entre Madrid y Cataluña», donant la solució per a evitar-ho: «Por lo que a Cataluña corresponde, no vemos otro camino conducente al bien deseado que cambiar de conducta. O intimar más con Madrid, dejando de elegir hombres con despacho profesional abierto en Barcelona, o cesar en nuestras estériles lamentaciones. En Madrid se hacen los ministros, y en Madrid se escogen, sin atender a su origen, como lo demuestra el hecho de haberse sentado en el banco azul casi cuantos catalanes de altura han vivido domiciliados en Madrid». Ja no insistia en l'aspecte religiós del problema; però, com és fàcil de veure, aquell integrisme catòlic també tenia unes formulacions polítiques ben explícites, sens dubte encara vives.²⁶

M. dels S. Oliver, des de «La Vanguardia», iniciava una campanya de veritable entusiasme vers la Solidaritat Catalana. Aquest diari, amb ell com a principal responsable ideològic, es convertiria a poc a poc en la principal publicació castellana de Catalunya.²⁷ N'Oliver, que era indiferent a les formes dels règims polítics, vinculava el catalanisme a un destí hispànic: Catalunya havia d'ésser la força que havia de fer possible la modernitat, l'uropeïtzació. El catalanisme, sense abdicar ni identificar-se amb cap partit de la Restauració, dins un joc d'«aliances naturals» havia de fer allò que la realitat possibilités, i aquella realitat havia possibilitat una política potencial al davant de la qual hi havia Antoni Maura. M. dels S. Oliver, fonamentalment i emocionalment d'acord amb el catalanisme, va considerar que fou un error la ruptura amb tot el que Maura significava, el Maura ex-federal i que volia donar l'autonomia a Cuba molt abans que el problema esdevingués tràgic. Fidel a les seves pròpies conviccions i devocions, es convertirà en defensor d'una ideologia conservadora que no era estranya a la societat catalana. Més liberal, més demòcrata, més modern, inserit plenament dins el moviment cultural català, M. dels S. Oliver, potser a disgust seu, es convertiria en l'hereu directe d'una línia ideològica que s'inicia amb Jaume Balmes i que parteix o vol tenir en compte la realitat per a transformar-la a partir del seu millorament progressiu, és a dir, sense rompre amb el passat, entenent el procés històric com un procés orgànic i no com un procés dialèctic.

26. Vegi's l'atac contra el nacionalisme pràtià encara argumentat a partir de l'obra de Torras i Bages, en A. JOANIQUEU, *Alfonso Sala Argemí Conde de Egara*, Madrid, 1955.

27. GAZIEL, *Història de La Vanguardia*, cit.

APÈNDIX

SANO REGIONALISMO *

Catorce años van transcurridos desde la aparición de la obra mas importante del doctor Torras y Bages, *La Tradició Catalana*, y vivo está en la memoria de todos el hondo efecto que produjo. La vieja generación que con sus cantos despertara á la *Morta viva*, del legendario sueño en que se hallaba sumida, saludó la obra con ferviente entusiasmo al contemplar justificados en ella, por el razonamiento filosófico, sus ensueños mas queridos y sus intuiciones geniales; la generación joven la saludó como la base filosófica de sus anhelos y esperanzas. Catorce años van transcurridos, y al aparecer hoy la segunda edición, *sin correcciones ni adiciones*, la obra conserva el mismo frescor de juventud lozana, continúa siendo la justificación del movimiento regionalista, y puede servir hoy, como ayer, de programa, guía y regla para todo aquel que aspire á servir á la patria por medio del sistema regionalista.

Y es que la obra del Ilmo. Obispo de Vich no es producto de momentáneo entusiasmo, en que el elemento lírico lo es todo; no es obra de idealista político, mas imbuído de ideas exóticas y sistemas especulativos, que de conocimientos sólidos de la realidad presente é histórica; no, *La Tradició Catalana* es obra de pensador reposado, que no observa solamente los síntomas que presenta la enfermedad que pretende combatir, sino tambien la naturaleza particular del enfermo para poder apreciar los efectos que producirán en su organismo los medicamentos indicados por la terapéutica general.

Estudiar cuál es el pensamiento catalan, esto es, su intelectualidad característica, para deducir cuál será en todas circunstancias la norma de sus actos, pues normalmente el entendimiento dirige á la voluntad; presentar, para ello, el cuadro esplendoroso de los grandes pensadores de nuestra raza, desde San Paciano á Balmes, haciendo desfilar ante el lector las graves y eminentes figuras de San Ramon de Penyafort y el Rey D. Jaime, de Ramon Lull y Sabunde, de San Vicente Ferrer y Eximenis, de Ausias-March y Luis Vives, la Escuela jurídica catalana antigua y la moderna ceriverina, todo ello para demostrar el valor racional del Regionalismo catalan; y, luego (aunque el libro presente orden inverso) analizar la entraña y aun todo el organismo de nuestra tierra, su espíritu cristiano, su moralidad, sus costumbres jurídicas y populares, su sentimiento estético, todo, en fin, lo que constituye su personalidad, anali-

* «Diario de Barcelona» (26 de juny de 1906).

zando lo que fué y lo que es, para señalar con pleno conocimiento lo que debe restaurarse y lo que de nuevo debe adquirirse para que vuelva á surgir nuestra amada Cataluña digna de su historia; tal es la obra del Ilmo. Dr. Torras, base y fundamento de todo catalanismo sano y prudente. Tal es la obra que con excelente acuerdo ha mandado reproducir, autorizandola ahora con el carácter episcopal de que se halla investido, y que es tanto decir como apostólico y universal.

¡Ah! si cuantos vienen dedicándose á la propaganda regionalista hubiesen bebido en tan clara fuente! A la hora presente Cataluña sentiría ya los saludables efectos de una propaganda sana y provechosa, y, lejos de haber levantado odios y haberse atraído recelos y prevenciones, gozaría de la consideración de las demás provincias, que la verían trabajar seria y lealmente en su porvenir. Sin duda alguna comenzaría a gustar ya la satisfacción de ver realizadas generosas esperanzas tenidas un tiempo por utopias irrealizables; pues los mismos gobiernos, nada amigos de regionalismos, y aun la prensa política, hubiesen tenido que respetar la obra siempre simpática de una region que trabaja con fe en dar nueva vida á sus organismos atrofiados por la fatalidad de las adversidades.

El ilustre autor de *La Tradició Catalana* no entiende el regionalismo mas que como una restauracion ó reivindicacion de las tradiciones de un pueblo, y, de no ser así, afirma que será cosa sin substancia y aun contraproducente. Mas ¿dónde hallar la verdadera tradicion del pueblo catalan? ¿dónde lo que le es peculiar y esencial? Eso estudia en la primera parte del libro, concluyendo que la razon y la experiencia demuestran que la religion fué en Cataluña, mas especialmente quizas que en otras sociedades medioevales, el espíritu vivificante y organizador de nuestra nacionalidad, de nuestro saber y de nuestras costumbres. De donde lógicamente deduce que la religion debe informar nuestro regionalismo, y que sin ella es imposible establecer algo sólido y duradero. «El regionalismo utilitario, dice, (esto es, el que se preocupa solamente de los intereses económicos y políticos), llevaría al salvajismo.»

La restauracion de nuestra fe, de nuestra antigua intachable moralidad, la restauracion de la *casa payral*, que va desapareciendo y no por reformas jurídicas, sino por aflojamiento de los lazos con que la religion reforzaba los de la sangre; la restauracion de nuestras bellas costumbres populares, desterrando lo que ha venido á bastardear nuestro carácter; y, por fin, la restauracion de nuestros municipios, tal es el programa regionalista que traza á nuestros catalanistas el Ilmo. Dr. Torras, advirtiéndoles muy oportuna y previsoramente que «el regionalista debe moderar sus aspiraciones, porque, al contrario de lo que ocurre con los modernos partidos españoles, a los que, persiguiendo grandes ideales, les sucede lo que al astrólogo de la fábula..., el regionalista debe ocuparse en lo particular y doméstico...; hombre sensato, no se sale del círculo en que su actividad puede ser provechosa, y, por lo tanto, se ocupa mas en lo pequeño que en lo grande».

Manera tan suave, tan fácil y eficaz de hacer patria, la eleva el Dr. Torras á la categoría de culto rendido á la patria tierra, el cual, advierte con sentidas palabras, en nada se opone al culto que debemos rendir, y rendimos ciertamente todos los buenos catalanes, á la madre España, «conjunto de pueblos unidos por la Providencia.»

Con opuesto procedimiento, la propaganda regionalista no es para él mas que la obra del egoísmo que busca honores y medros personales, y «el estímulo de la vanagloria no es quien obra las cosas grandes y provechosas»; quien se deja llevar de tales impulsos, no atenderá á lo humilde y casero aun cuando sea lo provechoso, «antes buscará para su accion mayor escenario y mayor público... ambicionará las fuertes emociones de los Parlamentos, las materiales ganancias de la vida política moderna, y el enjambre servil de interesados aduladores que va tras los que medran en la política actual».

¡Con qué acentos de severa reprensión han de sonar tales palabras escritas hace catorce años, y repetidas hoy, en los oídos del Catalanismo militante! ¡Ojalá ellas abrieran los ojos del alma á los ofuscados que tan lejos andan de los seguros senderos que les señala el autor de *La Tradició Catalana!* Entonces, muy ajeno de soñar en Constituciones políticas que de nada sirven á los hombres, si ellos de sí no son buenos; lejos de fantasear imperialismos ridículos, dada la mezquindad de nuestro temperamento; lejos de lanzarse á los azares de la política siempre maleante y desmoralizadora hasta el punto de justificar el torpe abrazo del carlista con el demagogo, entonces, decimos, veríamos al Catalanismo como elemento de moralidad y de orden, infiltrarse como savia benéfica en el corazón de nuestra tierra, vivificando su fe, influyendo eficazmente sobre el espíritu del pueblo, alucinado al presente por propagandas utópicas y malsanas, interviniendo en la solución de los conflictos sociales, y contribuyendo á la salvación de Cataluña amenazada de gravísimos males, con y sin sistema regionalista político. Entonces el Catalanismo seria de verdad una esperanza, á par que un ejemplo notable de civismo que repercutiria por todas las provincias españolas, hallando en ellas las simpatías y respetos que han sentido siempre para Cataluña.

La magnífica obra del sabio Obispo catalan es el Programa mas elevado y profundamente sentido que ha producido nuestro Renacimiento; en él se cifran las aspiraciones de aquellos insignes literatos y publicistas que dieron el primer impulso á la restauracion de Cataluña, y que antes de soñar en formas políticas anhelaban ardientemente por la resurrección del antiguo espíritu y ser de nuestra region; y en él se contienen los diseños y planos á que debe atemperarse la restauracion deseada, si ha de llegar á feliz término. Amor á la region, amor á España; restauracion del espíritu cristiano, restauracion de las instituciones sociales peculiares nuestras, restauracion de apropiados organismos regionales: eso es todo, ése el ideal propuesto al Catalanismo por quien tiene en su favor los altos prestigios de la virtud y de la ciencia, del amor á Cataluña y del celo apostólico que abraza á todos los hombres.

Ojalá su autorizadísima voz sea escuchada por todos y pronto podamos felicitar por ello á nuestro ilustre amigo, como le felicitamos hoy por la reimpresion de su notabilísima obra. — C. S.

EL REVERSO DE LA MEDALLA *

Por singular coincidencia, al par que salía al público la segunda edición de *La Tradició Catalana*, de que hablamos en la semana anterior, aparecía dentro del campo del Catalanismo militante el programa que, confeccionado de última mano, entrega su autor á la corriente de la propaganda popular.

Nada mas á propósito para poder formar concepto completo del movimiento regionalista catalan, de sus tendencias, de sus aspiraciones y, mas que todo y por encima de todo, del espíritu que anima á las que forzosamente debemos considerar las dos fracciones mas importantes del Catalanismo. Conocemos ya el programa de una de ellas; veamos el último programa de la otra. Para ello no será menester presentar la obrilla en que se contiene, á saber, *La Nacionalitat Catalana*, ni considerarla críticamente en sus falsos conceptos históricos y poco sólida doctrina; nos bastará examinarla como programa formulado por quien es el verbo del Catalanismo militante.

Todo él está reducido á las siguientes breves palabras: «Cataluña tiene conciencia de su personalidad, y en su personalidad funda el derecho que la asiste »de... constituir Estado propio.» Tal es la última expresión de la voluntad del que, por lo que tiene de político, podemos ya llamar partido catalanista; su ideal es meramente político, y á él debe posponerse todo, como lo sienta el señor Prat de la Riba al estampar las siguientes afirmaciones, que, por otra parte, son verdaderamente inconcebibles: «Tal es la filiación de nuestra doctrina. No son los equilibrios mas ó menos hábiles del federalismo, no son »vagas descentralizaciones que nada nos importan [!!!], no son la bondad y »belleza de nuestras costumbres, ni las ventajas de nuestro derecho, ni el valer »y virtud de nuestra lengua, no son los anhelos de buen gobierno y de administración civilizada... Ser nosotros, ésta es la cuestión. Ser catalanes.»

¿Quién no leerá con asombro lo transcrito? No se trata, pues, en tal Programa de realizar el bien de nuestra tierra; no se trata de restaurarla en el sentido de resucitar su espíritu antiguo cristiano, verdadero fundamento de su ser nacional; no se trata ya de librarla de las trabas de un centralismo despótico; no se anhela un buen gobierno ni una administración justa é inteligente, que es lo razonable dentro de un regionalismo utilitario, y es lo que se pedia hasta ahora; nada de eso; de lo que se trata es de lo que menos influye en la felicidad de una nación, á saber, de su autonomía política. Formar Estado, éste es el ideal; y no un Estado humilde y pacífico, sino un Estado imperialista, como lo sueña Chamberlain, el odioso instigador de la guerra contra los boers, á quien, sin embargo, el señor Prat de la Riba nos presenta al lado del honorable Gladstone.

Para mayor claridad, y como cebo echado á los hombres de todas las ideas, declara el mismo autor que la cuestion no es de progreso ni tradición, sino cuestion de Patria, pero de Patria concebida sin antecedentes históricos, sin

* «Diario de Barcelona» (3 de juliol de 1906).

ideales fijos, sin bandera doctrinal, sin emblema religioso: «Una Cataluña libre podria ser uniformista, centralizadora, democrática, absolutista, *católica*, LIBRE-PENSADORA..., sin dejar de ser catalana.»

En fin, todo lo más radicalmente opuesto al Programa formulado por el señor Obispo de Vich, en el cual se sienta como piedra fundamental esa verdad inconcusa: el Regionalismo catalán debe ser católico, ó bien tendrá que renunciar á establecer nada sólido y duradero.

Tenemos, pues, dos programas opuestos por diámetro, señalando dos direcciones y dos procedimientos diversos: uno abiertamente católico, fundado en la razon y la tradicion, dirigido á promover una restauracion social benéfica: á restaurar la fe y las costumbres sociales y jurídicas de nuestra amada Cataluña; otro abiertamente indiferentista, fundado en las concupiscencias políticas, dirigido á lograr, mas que el bien social, el prestigio político de nacion-estado. Uno, practicado silenciosa, pero fervientemente, por el enjambre de Asociaciones católicas y periódicos de propaganda religiosa, que se extiende de un extremo á otro de Cataluña; otro, llevado á la práctica con el posible estrépito y aparato, por el que algunos llaman Catalanismo oficial y otros, Catalanismo militante. ¿Cuál de los dos programas es el más acertado? ¿Cuál responde mejor al modo de ser y á las necesidades actuales de Cataluña?

No es cuestion de hombres ni de nombres; se trata sencillamente de programas que compendian y expresan el modo de sentir de dos grandes grupos catalanes, que se preocupan del porvenir de su patria.

Dejemos, pues, aparte toda autoridad doctrinal, y fijemos nuestra atencion por un momento en la actual situacion de Cataluña, cuyos males se desea curar y prevenir.

La irreligion y la impiedad se extienden como una inmensa llaga sobre el cuerpo social corrompiéndolo; perdida la fe, la inmoralidad más espantosa ha hecho presa en gran parte de nuestro pueblo, antes espejo de moralidad y laboriosidad reconocidas, y, despertando sus pasiones mas bajas y el afan de goces, le lleva del campo á la industria, de la aldea á la ciudad populosa, de la ciudad á la emigracion ó al anarquismo. Las mismas causas han producido la empleomanía, y en las clases directoras el absentismo; la relajacion de los lazos de familia y, por consecuencia, el desuso de la institucion de *heréu*, título que se mira ya en muchas partes como odioso, olvidándose que, en cierta manera, la antigua prosperidad de Cataluña en él estuvo vinculada. Las clases elevadas de la sociedad desconocen ú olvidan sus deberes; muchos de nuestros literatos contribuyen con sus producciones sin pudor, ó con sus impiedades, a extender la corrupcion de la juventud, y editores sin conciencia la nutren de lo mas hediondo y anárquico que se publica en Europa. En una palabra, nuestra sociedad está corrompida, y como le falta el aglutinante de las sociedades, que es y ha sido siempre la religion, las clases se hallan divididas y aprestadas para una lucha que puede tomar proporciones aterradoras el dia que se suscite la cuestion agraria.

A semejante crítico estado, el autor de *La Tradició Catalana* opone como remedio el mas indicado y eficaz, la restauracion de la fe y de la moralidad, pues no hay estadista que no reconozca que la primera y principal condicion de la vida pública es que la materia social, que no es otra cosa que los hombres, sea buena. En cambio, el autor de *La Nacionalitat Catalana* propone como ideal

supremo á que debemos encaminar todos nuestros esfuerzos, la consecucion de la autonomía política, dejándonos sumidos en nuestros mentados males, abocados á los mismos ineludibles conflictos, y amenazados de formidable ruina, ya que las formas, como los sistemas políticos, no resuelven los problemas sociales, pues son completamente indiferentes al bien y al mal.

¿Cuál, pues, de los dos programas es el mas acertado?

Si á las propuestas consideraciones añadimos que Pio X, como antes Leon XIII, nos exhortan á renunciar en los momentos presentes á todo ideal meramente político, para atender á la restauracion del espíritu cristiano, que es quien salva y hace felices á los pueblos, la contestacion a nuestra pregunta no será difícil, y cuantos aman á Cataluña con amor ordenado, reconoceran que ni Cataluña, como ya dijo Balmes, siente pujos de independendencia política, ni los gobiernos renunciarán pacíficamente al dominio que hace dos siglos vienen ejerciendo. Y reconocerán, por otra parte, que un Regionalismo que prescinde de la religion, que no la nombra siquiera en su programa, que llega en su indiferentismo religioso, y en su ignorancia del arte de gobernar los pueblos, al extremo de olvidar su valor social, como no lo ha hecho ni el protestante Guizot, ni el positivista Taine; no puede ostentar legítimamente el nombre de Catalanismo, por no ser la representación de la antigua Cataluña, profundamente católica, ni de la mejor y mas noble parte de nuestro pueblo. — C. S.

DE DRET Y DE REVÉS *

Un d'aquests anònims col·laboradors ab que ha substituït el *Brusi* els noms il·lustres que van deixar-lo, un tal C. S., va estrenarse ab un article en que, ab trocets retallats sa y enllà de «La Tradició Catalana», volia fer de la eminenta personalitat del doctor Torras y Bages una clava pera combatre'l moviment catalanista. A n'aquesta falsificació de la fisonomia del Bisbe de Vich, ha seguit una altra falsificació més accentuada encara: la de la meva doctrina, la de la meva obra *La Nacionalitat Catalana*.

Per lo que tenen de vulgars els arguments empleats, per la insignificancia intelectual que tot l'article demostra, per lo detallades que ja en el meu llibre mateix queden les rahons ab que havia de contestarli, per lo molt conegudes que son les meves conviccions y les meves doctrines, no'm volia pendre la molestia de respondre res a la insidiosa diatriba. Però tenen rahó'ls bons amichs que ab insistencia m'ho han demanat: és un dever de conciencia desenmascarar en totes les ocasions als periódichs y als escriptors més o menys obertament enemichs de la causa de Catalunya.

Y enemichs y enemichs deslleals de Catalunya son els que ab cites falses o desconjuntades volen fer aparéixer com a catalanisme pervers, detestable, pernicios, l'únich que hi há, l'únich que lluita i treballa, que és el que publica diaris, y sosté societats, y triomfa en les eleccions, y manté totes les obres de

* «La Veu de Catalunya» (9 de juliol de 1906).

cultura catalana, desde la més modesta escola al gloriós Orfeó Catalá o al Consistori dels Jochs Florals de Catalunya. Jo, fins a l'hora present, no'n sé d'altre de catalanisme. Si hi és; serà tan *silenciós*, tan dissimulat, que ni essent *enjambre* ne sab res ningú a la nostra terra.

Peró fins en el cas de que hi hagués dues menes de catalanisme, ¿quí és el *Brusi* y quí és el señor C. S. pera calificarlos? ¿Es que vol parodiar la historia genuinament castissa del cas Nozaleda, en que *El País* de Madrid y *El Pueblo* de Valencia, diaris dels anticlericals, se feyen zelosos curadors de l'iglesia valenciana?

El diari den Moret, el portaveu dels que han fet la lley de les jurisdiccions, dels que han insultat y pertorbat políticament y socialment la terra catalana; el diari que en les hores de suprema indignació de Catalunya cometia la traició, la fellonia, de publicar en ses pàgines, que noms ilustres estimats dels catalans havien voltat de prestigi y consideració, telegrams y cartes escrits de la mà del politich que excitava la aversió pública, encaminats a defensar la seva política anti-catalana, aquet diari no té dret a parlar del catalanisme més que pera atcarlo, y si hi hagués dos catalanismes, l'elogi que fes d'un d'ells seria la condempnació més trista que pogués férsen.

Ni tampoch desde'l punt de vista religiós pot passarse a definidor. L'orgue den Moret, den Moret quefe d'un partit lliberal jacobí, den Moret definidor d'un programa anti-clerical de llibertat de cultes y laicisació de la ensenyansa, ¿vindrà a definir si tal catalanisme és sa, si tal altre catalanisme és irreligiós? ¹

En quant al senyor C. S. ja queda prou desautorisat haventse prestat a substituir en el *Brusi* als que per incompatibilitat ab les noves orientacions d'aquest diari han tingut d'abandonarlo. Y si aixó no bastés, el seu article mateix ja seria una desautorisació prou aclaparadora.

Es obra d'un enemich del catalanisme, d'un esperit anti-catalanista, que intenta disfressarse ab una punta de manteu del eminent autor de «La Tradició Catalana». Es obra deslleal perque la més elemental honradesa d'escriptor priva de desfigurar el pensament d'un altre triant d'un llibre un parell de trocets y encara mutilats, y volent donar a n'aquets trocets, deslligats de tots els altres que'n fan una unitat orgánica, una significació desnaturalisada. Es obra basta y grollera de sofista que juga sense escrúpols ni aprensions ab les idees y les paraules, torsantles y violentantles sense respecte ni bona fé, com qualsevol estudiant de llógica que en plena concertació ha de defensar una mala causa.

Y és la mala fé, l'odi sectari al catalanisme lo que li suposo, y no ignorancia, perque a qui té pretensions de judicar públicament als altres escriptors, de trobarlos lírichs o reposats, idealistes o pensadors, fundats en la realitat o bé en falsos conceptes històrichs, no li puch suposar desconeixement de les beceroles d'escriptor, no puch creure que ignori lo qué és un elemental saber pera tothom que vulgui escriure: el sentit de les paraules.

Que *La Tradició Catalana* és un programa (!); que *La Nacionalitat Catalana* es un altre programa (!); que'l programa de *La Nacionalitat Catalana* és

1. Aquest paràgraf és reproduït al llibre d'E. Prat de la Riba, *Articles*, 1934, de la manera següent: «Ni tampoc des del punt de vista religiós pot passar-se a definidor. L'òrgan d'en Moret, d'en Moret cap d'un programa anticlerical de llibertat i laïcització de l'ensenyança ¿vindrà a definir si tal catalanisme és sà, si tal altre catalanisme és irreligiós?» (G. M.)

el revers de la medalla del de *La Tradició Catalana*; que aquest programa meu de *La Nacionalitat Catalana* no tracta de realisar el bé de la nostra terra ni deslliurarla del centralisme ni donarli bon govern ni justa administració; que és fundat en concupiscencies polítiques, ignorant de l'art de governar, desco-neixedor del valor social de la religió; que no més se proposa com suprem ideal una forma o sistema, indiferent al bé y al mal: l'autonomia política. Tot aixó fa dir a dos textos meus de poques ratlles, y encara mutilades, que'l senyor C. S. va llegir ab *asombro*, perque son *verdaderamente increíbles*.

¡Que'l meu llibre és un programa!

¿Ahont ho ha vist? ¿De quines reformes se parla? ¿Quines lleys demana? ¿Quines transformacions escalaona o seria? ¿Quina idea deu tenir de lo que és un programa, el senyor C. S.?

Un programa no és una obra individual, un programa no és una obra científica, un programa és lo més oposat a una doctrina científica. El programa és una concreció tranzitoria d'una aspiració sentida per una colla d'homes, per un partit, que está en perpétuu moviment, que és diferenta avuy d'ahir y será diferenta demá d'avuy. Perque tot lo més circumstantial y variable: estat d'opinió, proporció de forces oposades, grau d'exacerbació dels sentiments i dels interessos a combatre, variacions dels interessos económichs o socials a defensar que obliguen a donar preferencia ara a una reforma, ara a una altra, tot influeix en el programa, tot contribueix a ferlo, a transformarlo, a arreconarlo. ¡Quánts programes no hi ha hagut ja en el catalanisme! Tants com moments de lluita, tants com partits o agrupacions s'han dibuixat dintre del catalanisme. Aixó sense comptar els programes de cassinet o d'ateneu.

La teoria científica, l'obra doctrinal és resultat d'un procés radicalment contrari, d'un procés d'abstracció, de generalisació. Mentres el programa és l'herba dels prats, verda y ufanosa al matí, seca a la vesprada, la doctrina científica és roca viva que triomfa dels sigles. Pujar amunt, amunt, cap a la veritat suprema que no muda ni cau ab els anys y les modes y les civilitacions; enlairarse a la concepció més alta, més permanent, més absoluta de la veritat, és lo que l'investigador se proposa, lo que jo, respecte del problema catalá, vaig proposarme, lo que, bé o malament, respecte d'aquest problema, he aspirat a definir en el meu llibre.

Y aquesta roca viva de la geología social, triomfadora dels sigles y les edats y les civilitacions és la nacionalitat.

Mes, la concepció científica de la nacionalitat per nosaltres treballada no va néixer de sobte com Minerva sense passat, sense infancia, sense creixement, sinó que va ésser engendrada en el si de la nostra generació, pel treball seguit de les generacions devanteres. Y és aquí, en aquet punt, al historiar la *filiació* de la doctrina nacionalista, que exposava, no un programa, no una teoria, sinó un *fet històrich* que podia ser negat o rectificat com a fet, no criticat com doctrina increíble y assombrosa.

Y el fet, tant se val que s'assombri com no el senyor C. S., el fet és que'l nacionalisme catalá no és fill de les teoríes federalistes y dencentralisadores, ni del desitg de bon govern y recta administració, ni de que la nostra llengua valgui poch o valgui molt, ni de que'l nostre dret sigui millor que'ls altres, sinó del sentiment de patria que varen despertar els poetes y els historiadors y arqueólechs de la nostra renaixensa.

Peró, fins en el sentit absolut en que ho vol pendre'l senyor C. S., fins acceptant aquelles ratlles com enunciació, no de la filiació, sinó dels fonaments de la doctrina nacionalista, son exactes, de la més rigurosa exactitut, y no poden semblar assombroses y increïbles a ningú que sàpiga qué és el Catalanisme.

Sí, senyor C. S. El nacionalisme no's funda en el federalisme ni en la descentralisació, y d'aixó, si hagués llegit *La Tradició Catalana* ja no se'n espalmaria, perque es un dels *leit motive* que més sovint revenen en ses planes. Precisament com a reacció contra'ls sistemes purament formals d'aquesta mena escriu el Dr. Torras la seva obra, cercant la substancia viva, que és la personalitat del poble català demostrada en la tradició d'un pensament colectiu.

Y en quant a lo demés que tan assombrós li sembla, es d'una evidència tan elemental que per ell sol hauria hagut d'adonársen. Creu el senyor C. S. que si Espanya tingués una administració previsor y intel·ligent, y si'ls seus governs fossins bons governs, no existiria la qüestió catalana, que'ns avindriem a que'ns governessin els altres sense voler governarnos nosaltres mateixos? ¿Se pensa tal volta que si la llengua catalana fos una llengua poch culta y atrasada la estimariem menys de lo que la estimem y deixariem de reivindicar tots els seus drets? ¿O que si les nostres costums y el nostre dret no fossin, com son, dignes del nostre amor y la nostra adhesió, acceptariem que'ns imposessin el dret y les costums d'un altre poble?

Ara lo assombrós, lo veritablement increïble és que aixó'l senyor C. S. ho torci com ha fet, pera treuren conseqüències injurioses. Peró'l que fá aixó queda judicat² pera sempre. Quedis el senyor C. S. ab els seus procediments y que bon profit li fassin.

Ja és massa llarch aquest article pera parlar, ab la detenció que voldria, del según dels textos que'm copia. Peró és tan evident el seu sentit, que ab poques paraules n'hi há prou. No dich, com seguint el seu procediment acostumat suposa'l senyor C. S., que a mí'm sigui indiferent que Catalunya sigui «uniformista, centralisadora, democrática, absolutista, catòlica, lliurepensadora, unitaria, federal, individualista, estatista». Ni ho dich, ni ningú té dret a suposarlo, perque prou públicament parla en contra d'aquesta interpretació, no solament tot lo que jo he escrit, sinó la meua vida mateixa.

Lo que afirmo en aquestes ratlles, y he afirmat repetides vegades en altres bandes, és una conseqüència llògica, rigurosament exacta de la doctrina de la nacionalitat. Els pobles o nacionalitats son individualitats colectives, que tenen una vida milenaria. Mentres tenen ànima, mentres tenen esperit nacional son; quan l'esperit nacional mor, desapareixen. En el curs dels sigles van mudant les idees, els estats socials, les costums, el dret, les ciències, peró la nacionalitat és sempre la mateixa. Voler convertir una idea, per excelsa que sigui, en substancia del esperit nacional, és una equivocació: sostenir, per exemple, que un poble, per penetrat que estigui del esperit religiós, és no més per l'esperit religiós y que desapareixent aquet deixa d'existir, és igual que afirmar que un home intensament devot durant molts anys de la seva vida deixaria de ser, d'existir, pel sol fet de perdre la fé.

2. Al llibre *Articles*, d'E. Prat de la Riba, en comptes de la paraula *judicat* s'utilitza *perjudicat*. (G. M.)

Y la historia és aquí pera declararho. Agafem qualsevol nacionalitat, Fransa per exemple. Els que hagin llegit les descripcions de César ¿deixarán de veure la mateixa nació, el mateix esperit nacional, tan ben caracterísat pel gran conquistador, en la Fransa mitgeval y en la Fransa moderna? Muda l'estat social, les costums, les creences, però l'ánima nacional persisteix. Fransa és Fransa, malgrat l'absolutisme, malgrat la Revolució, malgrat el triomf sorollós del anticlericalisme y del socialisme, y en totes aquestes etapes, en tots aquets aconeximents l'observador hi descubreix les característiques de la fisonomía de l'ánima francesa igual que en la més grandiosa de les seves empreses cristianes, les creuades per exemple.

Y lo mateix passa ab les conviccions d'ordre humá. L'hereu que cita'l senyor C. S. no és institució consubstancial del ser de Catalunya; per sigles no la va conéixer. Ni cap altra doctrina jurídica, política ni social. Per aixó, és possible que un home o un partit o una escola siguin nacionalistes, acceptin el principi de la personalitat catalana, y creguin al mateix temps que aquesta hagi de constituirse ab reys absoluts o ab una organísació socialista o ab un régim unitarista y centralísador; son conceptes diferents que no s'exclueixen l'un al altre.

Si s'hagués penetrat d'aquestes veritats elementals, hauría comprés el fondíssim sentit de la Solidaritat Catalana, que tracta ab odi concentrat, y s'hauría guardat d'invocar en va la paraula de Lleó XIII y Pius X, que may un católich ha de voler retreure pera defensar una mala causa. — *E. P. de la R.*